

עניות הלשון ועניות הדעת

הרחבה בלבד, אלא לשם עבודתם הספרותית, וחדושיהם בלשון נבראים ונבלעים בתוך ספריהם ומאמריהם, החביבים על העם יותר מן הגבולות שנבלו ראשונים.

ובדרך הזה, כמו שראינו, נתרחבה גם לשוננו בימי הביניים. צונץ השאיר לנו מאמר קטן (געזאמ. שר. III ע' 50), אשר ממנו נוכל ללמוד איך נעשתה ההרחבה אז. כולנו יודעים עתה, כי "אין בוך פערפאָססען, איבערזעטצען" מעתיקים לעברית: "חבר, העתק ספר"; כולנו יודעים גם כן, שהבטויים האלה אינם במקרא ובתלמוד ונתחדשו רק בימי הביניים. אבל איך הצליחו להתקבל בלשון? מן המאמר הנזכר נראה, כי ימים רבים היו הסופרים נבוכים בקריאת שמות למושגים אלו והשתמשו בבטויים שונים בערבוביא (למושג החבור – יסד, סדר; למושג ההעתקה – הלעז, הליץ, הפך) ולא אחד מהם יכול לנצח את האחרים, עד שנתפרסמו ספרי הספרדים בהעתקות בני תבון, ששם באו הבטויים "חבר והעתק", ואז נתקבלו אלו והאחרים בטלו ונשכחו לגמרי, לא על ידי משא ומתן וראיות פילולוגיות המוכיחות כי אלו הם המובחרים, כי אם רק על ידי האבטוריטט של הספרים ההם, אשר תכנם אצל מכבודו גם על לשונם.

והרי גם קרוב לזמננו בראו להם ה"חסידיים" – והם בודאי אינם דואגים לתחית הלשון – טרמינולוגיא שלמה, המציינת היטב את מושגיהם החדשים ושגורה בפי כולם בלי שום חלוקי דעות, והכל בלי מרחיבים מיוחדים ובלי הצעות והיות קודמות, רק על ידי ספרות חביבה ומכובדת עליהם, שהמציאה לה את לשונה לפי צרכי מחשבתה, כל דבר בשעה שנצטרכה לו המחשבה.

כל הלשונות נולדו עניות והלכו ונתרחבו אחרי כן ביחד עם התרחבות המחשבה בקרב העם. אבל בשום אחת מהן לא נעשתה הרחבה על ידי אונמים מיוחדים לכך ואף לא על ידי מדקדקים וחוקרי הלשון בכלל, כי אם על ידי סופרים גדולים והוגי דעות, אשר ידיעתם בהלכות הלשון היתה על הרוב קטנה מאד, והם לא דאגו כלל להרחבתה מצד עצמה, אלא הענין שעסקו בו הביאם להמציא מלים ובטויים ודרכי דבור חדשים, הכל רק לצרכם בלבד, כדי לבאר היטב את מחשבתם או כדי לצייר יפה את ציורם. ולפי שספריהם, מצד תכנם או מצד צורתם, לקחו אחרי כן לב העם (או חלקו היותר נכבד) וקרא ושנה במ עד שנעשו שגורים על פיו, לכן נעשו ממילא גם חדושיהם בלשון לקנין כללי, בין שנעשו כהוגן, ע"פ חוקי הלשון, ובין שנעשו שלא כהוגן וכל צעקת הפוריסטים על "השחתת הלשון" מצד הסופרים החביבים על העם – לא תועיל ולא תציל; עד שלבסוף תשתרש "ההשחתה" ותהיה גם היא לחוק קבוע, ואז יקומו פוריסטים חדשים, אשר יקנאו גם קנאת החוק הזה ולא יתנו לנגוע בו לרעה. חזיון כזה אנו רואים גם בזמננו בצרפת. לשון צרפת קבלה צורה קבועה (גם כן על ידי ספרות חביבה) עוד במאה ה"ז, ומני אז מוגבלות דרכיה מכל צד והאקדימיא שומרת עליה לבל יעז מי לשנות מן המטבע שטבע העבר. והנה קמו שם בימינו סופרים חדשים והולכים ו"משחיתים רוח השפה" על ידי המון חדושים זרים. מסלסלי השפה צועקים מרה על הברבריסמוס הזה, אבל שומע אין להם, והלשון הולכת ונשחתת לעיניהם ואין לאל ידם להושיע. וזה לפי שהמרחיבים הצרפתים אינם עוסקים באומנות זו לשם

1. יום טוב ליפמן צונץ (תקניד-תרמ"ו), אבי 'חכמת ישראל' באירופה המערבית. מראה המקום של אחד-העם הוא לפתכים המקובצים שלו (בגרמנית) חלק ג'.

זו, שנשתרשה בו עמוק על ידי מהלך חייו ההיסטוריים, ולא יסתפקו בהשתדלותם שיהיה הציור מצד עצמו יפה ואמתי (ואין צריך לאמר – בסלסול הלשון בלבד), אלא ישתדלו עם זה שתמצא בו גם המחשבה העיונית את מזונה. שהרי באמת יכול גם המספר – וכמה מספרים גדולים עשו כך! – לעשות את היצירה כלבוש לאיזו תורה נכבדה, פסיכולוגית, מוסרית או חברתית. ואם אצל עמים אחרים, החושבים את היצירה הפיוטית כתכלית נשגבה לעצמה, אין דבר זה אלא רשות, ויש גם מתנגדים לו, – הנה בישראל מוכרחת היצירה להכנע על פני העם. ועל כן חובה היא גם על הבקורת העברית לנתח ולשפוט כל ספור לא רק מצד יפיו ואמתתו של הציור (ואין צריך לאמר מצד הלשון בלבד), כי אם עוד יותר מצד התורה היוצאת ממנו ביחס לחיי האדם בכלל או לחיי עמנו בפרט. רק באופן כזה אפשר להאמין, שהקורא העברי, האוהב רמזים ועומק העין, יהיה מעמיק עיונו גם בספורים ודורש בהם תלי תלים של הלכות, וערפה של הספרות הספורית היה או אולי גדול בעיניו גם מערך הספרות העיונית הפשוטה.

אם רצונכם איפוא להחיות את הלשון, השתדלו להחיות את הספרות. ואם רצונכם להחיות את הספרות, הכניסו לתוכה מחשבות חיות; הכניסו כמו שתוכלו, ברוח או בדוחק, בצורה עיונית או ספורית, רק אל תשנו בהן אף קוצו של יוד לשם סלסול הלשון בלבד. סלסלו את המחשבה, והיא תרומם את הלשון.

ד' סיון תרנ"ג.

ממאמרו 'הלשון וספרותה'. כל כפתיא
אחה"ע בכרך אחד, עמ' צו-צז.

אלו היתה איפוא גם ספרותנו החדשה ספרות לאומית חביבה ומכובדת על העם, המפרנסת את המחשבה בכל דור לפי צרכיו, או היתה גם בה הרחבת הלשון נעשית מאליה בדרך טבעית. וכל זמן שאין הספרות מסוגלת לכך, נתאונן לשוא גם על עניות הלשון, וההרחבות המלאכותיות הנעשות בה על ידי הצעות מיוחדות לא תועלנה הרבה. על הרוב אין שום הצעה מתקבלת בהחלט לא בקרב העם ולא גם בקרב הסופרים עצמם, אלא כל מציע שומר הצעתו ומשתמש בה לעצמו, ולפעמים באמת אי אפשר להכריע, בהיות הדבר תלוי בטעם. אנו יודעים, למשל, כי 'אִיגוֹאיסמוס' נגזר ביונית ורומאית מן 'אִיגוֹ', וכי תרגומו של 'אִיגוֹ' בעברית הוא 'אני' או 'אנכי', והנה יש קוראים ל'אִיגוֹאיסמוס' 'אנכיות' ויש קוראים לו 'אניות', ועתה צא והכריע ביניהם!

כללו של דבר, לא עניות הלשון הוא החסרון הדורש תקן ראשונה, כי אם עניות הדעת בספרותה. ועל העניות הזאת, כאמור למעלה, לא תוכל לחפות גם היצירה היפה, המגשימה את החיים כמו שהם, לכל חוקות האִסטיטיקא. הקורא העברי שיש לו טעם עברי, ואפילו אם קורא הוא גם ספרים לועזיים, ישאל בהכרח על כל ספר, תהיה צורתו איוו שתהיה: מאי קא משמע לן? ואם אינו מוצא תשובה לשאלה זו, יתענג אמנם על יפי המלאכה, יהלל גם את 'אומנות' בעליה, אבל סוף סוף, במעמקי לבו אינו מרגיש 'התבטלות' מפני כבודה ורוממותה של המלאכה, אם אין עמה חכמה. כי על כן לא תוכל גם הספרות הספורית להתרומם למדרגת הכבוד הראויה לה ולרומם על ידי זה גם את הלשון אתה, כל זמן שלא ישימו המספרים (כלומר, אלה המעשים הראויים לשם זה) לבם לתכונת עמנו